

Стефан Вукојевић*
Београд

КРИТИКА ПРОПОРЦИОНАЛНИХ ИЗБОРНИХ СИСТЕМА У ДУБОКО ПОДИЈЕЉЕНИМ ДРУШТВИМА

Сажетак

Рад се бави теоријском концептуализацијом пропорционалног изборног система страначких листа у дубоко подијељеним друштвима и критиком упућеном на њихов рачун. У обзир се узимају постконфликтне или државе склоне конфликту са наглашеним националним, етничким, вјерским, расним или другим расијенима око којих се формира поље политике и у којима се примјењује пропорционални изборни систем страначких листа. Циљ рада је да се изложе аргументи који иду у прилог критички пропорционалних изборних система страначких листа и њихових ефеката. Са обзиром да је изборни систем један од кључних механизма управљања конфликтима и постизања мира и политичке стабилности, сматра се да пропорционални изборни систем доприноси политичкој стабилности јер омогућава представљеност друштвених сегмената у парламенту. Ипак, постоје теоретичари који са различитих теоријско-емпиријских становишта критикују пропорционални изборни систем и сматрају да он још више продубљује социјалне расијене и нарушава политичку стабилност.

Кључне ријечи: пропорционални систем страначких листа, дубоко подијељена друштва, етничке странке, етничка искључивост, центрипетализам.

---

* Докторанд на Факултету политичких наука Универзитета у Београду

КАРАКТЕРИСТИКЕ ПРОПОРЦИОНАЛНИХ ИЗБОРНИХ СИСТЕМА

Зависна и независна варијабла

Изборне системе можемо посматрати из два угла. Један угао гледања изборне системе посматра као зависну варијаблу, док други угао посматра као независну. У случајевима гдје се изборни системи посматрају као зависне варијабле, за независне варијабле се узимају политичке околности или структурални чиниоци који обликују изборне системе. Циљеви истраживања су усмјерени на испитивање политичких околности које утичу на усвајање одређеног типа изборног система, односно утврђивање каузалног односа између политичке структуре као независне варијабле и типа изборног система као зависне варијабле.¹⁾

Други угао гледања истражује каузални однос изборног система као независне варијабле и његовог утицаја на страначки систем. Дивержеов закон да „једнокружни прости већински изборни систем фаворизује двостраначки систем“ и хипотеза да „већински двокружни систем и систем пропорционалне представљености фаворизују двостраначје“²⁾ представљају класичне примјере утицаја изборног система на тип страначког система. Касније је Даглас Реј (Douglas Rae) реформулисао Дивержеов закон и истакао да је „већински систем увијек повезан са двостраначјем, осим случајева гдје постоје снаже странке мањина“³⁾ као што су примјери Канаде и Индије гдје су географски концентрисане странке мањина представљале главну странку на локалном нивоу, а трећу или четврту странку по величини на националном нивоу.

Типови пропорционалних изборних система

Значај пропорционалних изборних система је у томе што на вјеродостојан начин прерачунава гласове у парламентарне манда-

-
- 1) Stein Rokkan: *Citizens, Elections, Parties: Approaches to the Comparative Study of the Processes of Development*, Universitetsforlaget, Oslo, 1970.
  - 2) Maurice Duverger: *Political parties: their organization and activity in the modern state*, North, B. and North R., tr. New York: Wiley, Science Ed., 1963.
  - 3) Douglas Rae: *The political consequences of electoral laws*, Yale University Press, New Haven, Conn. 1971.

те. Формуле којима се гласови прерачунавају у мандате користе методе “највећег остатка“ или “највећег просјека“, док су поред формуле, главни елементи који утичу на пропорционалност, величина изборне јединице и изборни праг. Постоје три главна типа пропорционалних система.⁴⁾ *Пропорционални систем страначких листа* (у наставку текста користимо скраћеницу ПР) је најзаступљенији тип који захтијева да свака странка представи листу кандидата, гдје гласачи гласају за странку, а странке добијају мандате у пропорцији са удјелом у укупном броју гласова у држави. Гласови се расподјељују кандидатима према њиховом редосљеду на листама, од првог према посљедњем. ПР је широко распрострањен у континенталној Европи, Латинској Америци и дијеловима Јужне Африке. *Персонализовани пропорционални системи* (ППС) представљају комбинацију већинског и ПР система, гдје ПР служи да компензује диспропорционалност изазвану већинским системом. Заступљен је у Њемачкој, Новом Зеланду, Италији, Мађарској, Мексику, Русији, итд. (ЈПГ) је форма ПР, који користи изборне јединице са више чланова, а гласачи рангирају кандидате према својим преференцијама, иако то није обавеза. Гласови се обрачунавају утврђивањем квоте, гдје је кандидат који добије више првих преференци од дозвољавајуће квоте одмах изабран. Ако нико није испунио квоту, кандидат са најмање првих преференци се елиминише, а његове друге преференце се расподјељују осталим кандидатима, и тако све док се не попуне сва мјеста у изборној јединици. Систем је риједак и употребљава се и Ирској, Сјеверној Ирској, Малти, и Аустралијском Сенату.

Теоријски оквир

У раду ћемо ПР систем да посматрамо са становишта новог институционализма и као независну варијаблу. Приказаћемо какве подстицаје изборни систем нуди гласачима и политичким странкама, како утиче на формирање коалиција, и у коначници како утиче на владу и политичку стабилност у дубоко подијељеним друштвима. То прије свега захтијева помјерање са класичне дебате око утицаја изборног система на страначки систем, гдје се главна дебата води око степена представљености. Једни теоретичари сматрају да је у политичком систему кључна ефикасна владави-

---

4) Andrew Reynolds, Ben Reilly: *The International IDEA Handbook for Electoral System Design*, Institute for Democracy and Electoral Assistance, Stockholm, 1997.

на, па према тиме фаворизују изборни систем релативне већине који утиче на двостранање и формирање једностраначке владе, док други сматрају да је представљеност различитих група кључна карактеристика па заговарају пропорционални изборни систем који утиче на развој вишестранања и формирања коалиционе владе. У контексту постконфликтних друштава са дубоким социјалним расцјепима, истраживање ефеката изборног система захтијева интегрални приступ гдје је, поред степена пропорционалности, важно испитати какве подстицаје нуди изборни систем. Базични елементи изборног система као што су формула која прерачунава гласове у мандате и структура гласачког листића имају секундарну важност у контексту дубоко подијељених друштава, гдје су главна питања, како Доналд Хоровиц (Donald Horowitz) истиче, усмјерена на „етничку припадност, етничке изборне апеле, мултиетничке коалиције, раст екстремистичких странака и ефекте политика“.⁵⁾

*Пропорционални систем странаčkih листа
у дубоко подијељеним друштвима*

Када су у питању избори, концепт либералне демократије карактеристичан за развијене Западне демократије гарантује компетитивне вишестранање изборе, политичка права и слободе и принцип „један човјек, један глас“. Такав модел демократије је тешко остварив у дубоко подијељеним друштвима гдје се главне друштвене подјеле темеље на социо-културним карактеристикама као што су етницитет, раса, религија, језик или регион. Друштвена мобилизација на темељу наведених карактеристика, а поготово етницитета, ствара подијељено друштво у којем је доминантни социјални расцјеп политички наглашен и догматизован, и око кога се организују политички интереси подијељених друштвених сегмената (група). Прије академске дебате око тога који је политички систем најбољи за подијељена друштва, Ђовани Сартори (Giovanni Sartori) је још 1968. године указао на важност развоја политичког система путем “конституционалног инжињеринга“ који успостављањем одређених политичких институција треба да постигне одређене политичке исходе. Изборни системи су један од посебно важних елемената овог процеса и зато представљају

5) Donald Horowitz: *Ethnic Groups in Conflict*, University of California Press, Berkeley, CA, 1985.

„најконкретнији манипулативни инструмент политике“.⁶⁾ Касније су се у контексту подијељених друштава, на Сарторијеву мисао надовезали многи теоретичари попут Хоровица који тврди да је „изборни систем најмоћнија полуга уставног инжињеринга за акомодацију и складност у строго подијељеним друштвима“⁷⁾ и Аренд Лајпхарт (Arend Lijphart) који истиче да је „изборни систем дуго био препознат као најснажнији инструмент обликовања политичког система“.⁸⁾ Иако постоји консензус када је у питању важност изборног система, међу теоретичарима постоје неслагања и спорови по питању тога који је изборни систем најбољи. Главно питање је на који начин изборни систем може да доприне се одржавању мирне коегзистениције антагонистички настројених друштвених сегмената.

ПР систем представља широко прихваћено или “ортодоксно” стајалиште према којем је он најбољи избор за дубоко подијељена друштва и представља једног од најважнијих механизма “консоцијацијске демократије”.⁹⁾ Подијељена друштва не трпе изборне системе релативне већине који доводе до мајоризације и маргинализације политичких/етничких/религијских или других мањина којима изборни системи релативне већине ограничавају представљеност. Због тога, проминентност ПР система је у могућности представљања свих релевантних друштвених сегмената у законодавној власти, која даље производи широке коалиционе владе унутар којих сваки значајни друштвени сегмент има право на управљање. ПР је нужан механизам који спријечава урушавање политичког система на бази представљања и задовољавања интереса мањина или релевантних друштвених сегмента. ПР у комбинацији са великим (не превеликим) изборним јединицама и мањим изборним цензусом има тенденцију да “пропушта” мање странке и

6) Giovanni Sartori: „Political Development and Political Engineering“ in: J.D. Montgomery and A.O. Hirschman (eds.), *Public Policy*, Vol. XVII, Harvard University Press, Cambridge, MA, pp. 261–298, 1968.

7) Donald Horowitz: *A Democratic South Africa? Constitutional Engineering in a Divided Society*, University of California Press, Berkeley, CA, 1991.

8) Arend Lijphart: „The Alternative Vote: A Realistic Alternative for South Africa?“, *Politikon*, 18:2, pp. 91-101, 1991.

9) Према Лајпхарту, поред пропорционалне представљености у парламенту и државној служби, још три кључне компоненте чине елементе консоцијацијске демократије, а то су: 1) дијељена власт (power-sharing), или велике коалиционе владе у којима су представљене све значајније групе; 2) сегментална аутономија у виду федерализма или сличних инструмената; 3) гаранција вето механизма за мањине како би заштитиле своје интересе. Arend Lijphart: *Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration*, Yale University Press, New Haven, CT, 1977.

подстиче вишестраначје. Мањинске странке са малим процентом гласова на изборима могу да освоје мјеста у парламенту, за разлику од релативног већинског система који то онемогућава. ПР систем подстиче стварање нових странака и кандидовање независних посланика чиме се шири политички спектар и повећава број алтернатива на изборима.

Треба бити опрезан и истакнути да превелике изборне јединице и веома низак изборни цензус стварају атомизовани плурализам и велику дистанцу између грађана и политичких представника. У контексту дубоко подијељених друштава, оваква ситуација може да погорша политичке односе између друштвених сегмената тако што ће дозволити представљеност екстремистичким и/или анти-системским странкама. Такође, како Лајпхарт сматра, ПР са затвореним листама (који је најзаступљенији) који дозвољава гласачима да гласају за странку а не за кандидате, „подстиче формирање и одржавање јаким и кохерентних политичких странака“.¹⁰⁾ Снажна страначка дисциплина и снажни страначки лидери онемогућавају страначко фракционаштво и помажу у одржавању консоцијацијских аранжмана и међуетничких договора.

КРИТИКЕ ПРОПОРЦИОНАЛНОГ СИСТЕМА СТРАНАЧКИХ ЛИСТА

Широко прихваћена “ортодоксија” о ПР систему као најадекватнијем за подијељена друштва није поштеђена бројних критика које су јој упућене са теоријског и емпиријског становишта. Умјеренија критика долази из поља “консоцијацијских ревизиониста” који оспоравају ПР систем, али који уз мање измјене ипак прихватају консоцијацијски модел демократије за подијељена друштва. Друга и много снажнија критика долази од стране теоретичара “центрипетализма”,¹¹⁾ који у потпуности оспоравају ПР систем

10) Arend Lijphart: „Constitutional Design for Divided Societies“, *Journal of Democracy*, 15:2, 2004, pp. 101.

11) Центрипетализам представља нормативну теорију институционалног дизајна, док је дизајн изборног система само једна од компоненти центрипеталне теорије. Donald Horowitz: *Ethnic Groups in Conflict*, University of California Press, Berkeley, CA, 1985; Donald Horowitz: *A Democratic South Africa? Constitutional Engineering in a Divided Society*, University of California Press, Berkeley, CA, 1991; Timothy Sisk: *Democratization in South Africa: The Elusive Social Contract*, Princeton University Press, Princeton, 1995; Matthijs Bogaards: „Electoral choices for divided societies: multi-ethnic parties and constituency pooling in Africa“, *Commonwealth and Comparative Politics*, 41(3), pp. 59–80, 2003.

и консочијацијски модел, и умјесто консочијацијских елемената предлажу другачије механизме институционалног дизајна за подијељена друштва.¹²⁾ У раду се бавимо искључиво изборним системом тако да су расправе које се тичу других елемената политичког система остављене по страни. Прво ћемо изложити критику ПР система из угла консочијацијских ревизиониста, након чега ћемо изложити критику из угла центрипетализма.

Критика из угла консочијацијских ревизиониста

Џон Мекгери (John McGarry) и Брендан Олири (Brendan O'Leary) који себе називају консочијацијским ревизионистима а не анти-консоцијалистима,¹³⁾ сматрају да су консочијацијској теорији потребни ревизија, проширење, префињеност, и подложност емпиријском оповргавању. Они на примјеру првих избора за Сјеверноирски парламент након доношења Споразума на Велики Петак 1998. године аргументују да је пропорционални систем једноструког преносивог гласа (ПР-ЈПГ) боља солуција од ПР система. Лајпхартово ортодоксно становиште да ПР повећава шансе за одржавање консочијацијских аранжмана и договора није у потпуности доказано. Напротив, ПР систем комбинован са нижим изборним цензусом пружа подстицаје страначким фракцијама да изађу из постојеће и формирају своје нове странке. Нелојалност тврдолинијаша, који формирају своје странке, може само да казни умјереније странке без да се редукује број мандата друштвеног сегмента у парламенту. Према томе, ПР-ЈПГ комбинован са већим изборним цензусом би онемогућио унутарстраначку фрагментацију и помогао међуетничкој акомодацији.

---

12) Центрипеталисти сматрају да је президенцијализам бољи од парламентаризма, унитарна држава од федералне и мајоритарно-преференцијални изборни систем од пропорционалног система.

13) John McGarry, Brendan O'Leary: „Consociational Theory, Northern Ireland's Conflict, and its Agreement. Part 1: What Consociationalists Can Learn from Northern Ireland”, *Government and Opposition*, Blackwell Publishing, Vol. 41, No. 2, 2006, pp. 45. За ширу расправу између ревизиониста и центрипеталиста видјети: John McGarry, Brendan O'Leary, „Consociational Theory, Northern Ireland's Conflict, and its Agreement 2. What Critics of Consociation Can Learn from Northern Ireland”, *Government and Opposition*, Vol. 41, No. 2, 2006, pp. 249–277; John McGarry: *Northern Ireland and the Divided World - The Northern Ireland Conflict and the Good Friday Agreement in Comparative Perspective*, Oxford University Press Inc., New York 2001.

Критика из угла центрипеталиста

Приступ у изборном инжињерингу под називом центрипетализам подразумејева механизам у политичком систему који усмјерава странке према умјереним и компромисним политикама које требају оснажити центар политичког спектра у подијељеним друштвима. Изборни систем треба дизајнирати на начин да подстиче политичке кандидате на тражење подршке од других друштвених сегмената како би били изабрани. На тај начин, политичка подршка треба да дође и од других група а не само од властите групе. Пошто такав изборни систем захтијева од кандидата ширу политичку подршку, они се морају понашати умјерено и кооперативно када се говори о питањима која су одраз подијељене друштвене структуре. Будући да су дубоко подијељена друштва склона екстремизму, изборни систем треба да награди и подстакне умјереније политике које воде друштвеној интеграцији и компромису.

Према Бењамину Рајлију (Benjamin Reilly), изборни систем у подијељеном друштву треба да подстакне три међусобно повезана феномена како би се створило центрипетално страначко надметање које дјелује стабилизујуће на политички систем. Та три феномена су: „1) *изборне иницијативе* - да би се у изборним кампањама привукли гласови других етничких група и тако охрабрила умјерена политика, као и проширење *policy* позиција ради стицања широке подршке; 2) *арена преговарања* - у којој политички актери из различитих група преговарају ради стицања међуетничке подршке и удруживања гласова; 3) *центристичке, агрегативне политичке странке* или коалиције странака које траже мултиетничку подршку на темељу широких програмских платформи и широког обима *policy* опција“.¹⁴⁾

На теоријском нивоу, заговорници центрипетализма нападају консociјацијску демократију и ПР систем, јер сматрају да је теорија консociјацијске демократије настала на основу емпиријских сазнања о функционисању хетерогених друштава унутар стабилних демократија Холандије, Аустрије, Швајцарске и Белгије. Ве-

---

14) Benjamin Reilly: *Democracy in Divided Societies - Electoral Engineering for Conflict Management*, Cambridge University Press, 2001.

лики проблем настаје у поопштавању тог модела као најадекватнијег, поготово у контексту дубоко подијељених друштава. Разлика се налази у међусобној изукрштаности социјалних расцјепа у наведеним државама, тако да се појединци идентификују са више друштвених група, што представља олакшавајућу околност и снажно сидриште за постизање консензуса о уставу и карактеру политичког система. У друштвима гдје се социјални расцјепи развијају паралелно и без могућности укрштања, и гдје се појединци идентификују са својом групом или сегментом само на темељу етничитета (нпр.), постоји велика тенденција према центрифугалном политичком такмичењу и немогућности постизања консензуса о уставу и политичком систему.

У таквим околностима политичари, као рационални актери који природно теже освајању власти, имају снажне подстицаје да се чврсто вежу за идентитет своје групе и да на основу њега мобилишу гласаче, чиме се политичка реторика имплицитно помјера према екстремизму и етничкој искључивости (“ethnic-outbidding”) која награђује политичке актере.¹⁵⁾ Мана ПР система је у томе што он омогућава постојање екстремистичких странака које поткопавају политички систем, или једнопрограмских странака са ригидним идеолошким ставовима које се, мобилишући екстремно гласачко тијело, удаљавају од средишњег гласача. У таквим околностима ПР систем подстиче странке и кандидате на радикалну и центрифугалну изборну стратегију, јер странке које представљају само један друштвени сегмент, поред тога што могу рачунати на представљеност у пропорцији са величином друштвеног сегмента, имају велики подстицај да се заоштравајући и радикализујући социјалне расцјепе одрже као доминантна странка унутар друштвеног сегмента. Оне немају аспирације у промовисању мултиетничких или унуверзалнијих политичких платформи, јер свој изборни бенефит црпе из заштите своје групе. ПР систем кочи процес демократизације дубоко подијељених друштава јер продубљује социјалне расцјепе и фрагментира страначки систем. Иако подстиче социјалну инклузију и широку представљеност друштвених група, ефекти ПР-а су незадовољавајући када је у питању кооперација и акомодација, нарочито у контексту дубоко подијељених друштава.

---

15) Alvin Rabushka and Kenneth Shepsle: *Politics in Plural Societies: A Theory of Democratic Instability*, Merrill, Columbus, OH, 1972.

Центрипеталисти тврде да није довољно да изборни систем само на вјеродостојан начин претвора гласове у мандате и обезбиједи широку представљеност различитих друштвених сегмената у парламенту. Тако се снажне друштвене подјеле преко политичких странака пресликавају у парламент који има проблеме са стварањем широке коалиционе владе, за коју је велико питање колико дуго може да се одржи. ПР систем заједно са механизмом дијељене власти (power-sharing) стабилизује статус кво и отежава функционисање извршне власти која тешко мијења или доноси нове политике. Због великог броја странака у кабинету, њихове идеолошке дистанце и унутарстраначке дисциплине, веома је тешко постићи консензус и усвојити нове политике у парламенту.¹⁶⁾ Према томе, одабир неког другог изборног система (нпр. алтернативни глас, о којем ћемо говорити у наставку) би омогућио представљеност али не на темељу етничке или друге сегменталне припадности, већ на темељу умјеренијих и међусобно прилагодљивијих политичких платформи које требају да ослабе снагу социјалних расцјепа који се кроз ПР систем вјеродостојно пресликавају у парламент.

У постконфликтним друштвима, ПР представља један од кључних елемената мировних споразума,¹⁷⁾ иако су емипиријски докази о његовој успјешности незадовољавајући. Он је био битан, мада не и једини елемент успјешног прекида конфликта и одрживе транзиције у Ел Салвадору, Намибији, Никарагви, Мозамбику и Јужноафричкој Републици. Ипак, ПР није спријечио наставак конфликта у Анголи и Либерiji. У Зимбабвеу, ПР је у изборима 1980 и 1985. године подрињео стварању режима са доминантном странком. У Намибији и Јужноафричкој Републици ПР је допринео спречавању конфликта, али је такође цементирао режим са доминантном странком. У Босни и Херцеговини, ПР је омогућио

---

16) George Tsebelis, „Decision Making in Political Systems: Veto Players in Presidentialism, Parliamentarism, Multicameralism and Multipartyism“, *British Journal of Political Science*, Vol. 25, pp. 289-325, 1995.

17) ПР је усвојен као дио пакета мировних споразума у Анголи 1991, Босни и Херцеговини 1995, Камбоџи 1991, Ел Салвадору 1992, Ираку 2005, Либерiji 1996, Мозамбику 1994, Намибији 1989, Никарагви 1989, Руанди 1993, Сијера Леонеу 1996 и Јужноафричкој Републици 1994. године. Наведено према: Shaneen Mozaffar: „Electoral Rules and Post-Civil War Conflict Management: The Limitations of Institutional Design“, in: Matthew Hoddie and Caroline A. Hartzell (eds.), *Strengthening Peace in Post-Civil War States*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 2010, pp. 83.

представљање подијељених група али је стабилизовао радикалне национале странке.¹⁸⁾

Ендрју Рејнолдс (Andrew Reynolds) на примјеру Јужноафричке Републике¹⁹⁾ сматра да ПР систем даје мале подстицаје кооперацији без обзира што затворене страначке листе могу да садрже кандидате из различитих друштвених група. Без обзира на ту чињеницу, у дубоко подијељеном друштву гласање се одвија дуж линија социјалних расцјепа и умјереније странке се суочавају са искључивошћу и мајоризацијом од стране тврдолинијашких странака.

Рајли тврди да су у случајевима Гвајане и послеријатне Босне и Херцеговине²⁰⁾ ПР системи додатно погоршали политичку ситуацију омогућавајући пресликавање социјалних расцјепа у парламент посредством етничких странака. У Гвајани се, упркос високој пропорционалности ПР-а, друштво поларизовало између грађана афричког и индијског поријекла јер су избори имали функцију “етничког цензуса“ што је додатно поткопало демократизацију. У БиХ, ПР је вјеродостојно пресликао три главне етничке групе (Бошњаци, Срби и Хрвати) у парламент, пропорционално њиховом броју, али пошто су главне странке етничке оријентације и ослањају се ексклузивно на гласове своје етничке групе, оне немају никакав подстицај да се понашају умјереније и кооперативније. Напротив, избори од 1996. године су се претворили у институционализацију етничких политика, гдје су странке промовисале ексклузивне етничко-догматске ставове и гдје су гласачи искључиво гласали дуж линија етничких подјела. Слично мишљење заступа и Флоријан Бибер који такође у случају постконфликтне БиХ, као и Македоније и Косова констатује да се гласање одвија дуж етничких линија.²¹⁾

---

18) Исто, стр. 85.

19) Andrew Reynolds: *Electoral Systems and Democratization in Southern Africa*, Oxford University Press, Oxford, 1999.

20) Benjamin Reilly: „Political Engineering and Party Politics in Conflict-Prone Societies“, *Democratization*, 13:5, pp. 811-827, 2006.

21) Пропорционални изборни систем је заступљен у Македонији од 2002, и на Косову од 2001 године. видјети: Флоријан Бибер: Институционализирање етничности – постигнућа и неуспјеси након ратова у Босни и Херцеговини, на Косову и Македонији, Форум Босна, Сарајево, 2004.

2.3. Становишта центрипеталиста

Супротно од заговорника консочијацијског приступа, заговорници центрипеталног приступа у институционалном дизајну нуде другачији сет механизма за дубоко подијељена друштва. Комбинација преференцијалног гласања са изборним системом апсолутне већине или пропорционалним системом треба да подстакне странке и кандидате да траже подршку не само своје, већ и осталих група како би били изабрани. Тако би се странке усмјериле према политичком центру, ослабиле снагу социјалних расцјепа и смањиле етничку фракционализацију.

Хоровиц преферира алтернативни глас²²⁾ (АГ) чија суштина није у постизању пропорционалности него у акомодацији и приближавању ставова подијељених група, будући, да би био изабран, кандидат мора да добије апсолутну подршку. То у мултиетничким изборним јединицама²³⁾ захтијева тражење подршке од других група на темељу елиминације етничке искључивости. Ипак, у подијељеним друштвима, странке ће и даље бити етнички орјентисане и тешко је за очекивати да ће кандидати на изборима добијати прву преференцију од гласача из других група. Сходно томе, центрипеталисти сматрају да ће добијање нижеранжираних преференција од гласача других група повећати шансе за побједу, што ће свакако повећати шансе за стварање политичких компромиса. У хетерогеним изборним јединицама гдје ни једна група нема апсолутну већину, добијање прве преференције неће бити довољно да кандидат побиједи, што имплицира да екстремна национала реторика смањује шансе за побједу. ПР систем управо дозвољава странкама етничку искључивост, на основу које бивају награђене парламентарним мандатима, док суштина АГ-а није у представљању различитих мањина, већ у томе да подстакне мањине да гласају за умјеренију већину. Разлика између консочијалиста и

---

22) АГ представља мајоритарно-преференцијални изборни систем у једномандатним изборним јединицама. За разлику од система релативне већине, АГ захтијева 50% + 1 глас како би кандидат био изабран. Гласачи рангирају кандидате, и ако ни један кандидат не добије апсолутну подршку, задњеранжирани се елиминише а његове друге преференције се додјељују осталим кандидатима све док неко не добије 50% + 1 глас. Користи се за предсједничке и парламентарне изборе.

23) Центрипеталисти углавном заступају једномандатне или вишемандатне мултиетничке изборне јединице за разлику од консочијалиста који заступају вишемандатне моноетничке изборне јединице.

центрипеталиста је у томе да први фаворизују пропорционалност на уштрб умјереније политике, док други фаворизују умјереније политике у парламенту које искључују принцип пропорционалности.

Битна разлика између ПР-а и АГ-а је у њиховом утицају на стварање изборних коалиција. Под утицајем ПР-а, коалиције су састављене од екстремних етничких странака које тек након избора улазе у владајућу коалицију, и главни циљ им је постизборна подијела власти, а не и могућност међуетничког компромиса. Са друге стране, под утицајем АГ-а, странке су подстакнуте да формирају коалиције прије избора, јер их природа изборног система тјера да траже гласове и изван своје групе. Хоровиц сматра да ће природа изборног система и предизборне коалиције допринијети развоју компромиса између подијелих група, а не само подијели ресора.²⁴⁾ Из тога слиједи да ће АГ произвести владе састављене од идеолошки ближих или умјеренијих странака, чиме ће се побољшати ново политичке стабилности, док ће ПР продуковати владе састављене од идеолошки супротстављених странака чиме ће се продубити политичка нестабилност.

Бењамин Рајли фаворизује систем ПР-ЈПГ²⁵⁾, који се на примјеру избора у подијеленој Сјеверној Ирској 1998. године показао као успјешан у подстицању кооперације између подијелих протестаната и католика. Предност ПР-ЈПГ у односу на ПР истичу и консочијацијски ревизионисти, који за разлику од центрипеталиста подржавају консочијацијске елементе инжињеринга за подијелена друштва. За разлику од АГ-а који треба да подстакне међуетничко гласање, ПР-ЈПГ је омогућио дистрибуцију нижерангираних преференција, али не између подијелих група, већ између екстремнијих и умјеренијих странака унутар друштвеног сегмента. Овакав облик пропорционалног система одступа од стандардног ПР-а, јер даје веће шансе за умјереније странке на

---

24) Donald Horowitz: Constitutional Design: „Proposals versus Processes“, in: Andrew Reynolds (ed.), *Architecture of Democracy*, Oxford University Press, Oxford, 2002.

25) Рајли је истраживајући изборне системе, у Папуи Новој Гвинеји од 1964-1972, Сјеверној Ирској од 1972, Шри Ланки од 1978, Естонији од 1990 и Фиџију од 1999. године, показао како су различити облици преференцијалног гласања –алтернативни глас, додатни глас и једноструки преносиви глас– боља солуција за ублажавање и превазилажење етничких подјела и сукоба за разлику од пропорционалног система. Видјети: Benjamin Reilly: *Democracy in Divided Societies- Electoral Engineering for Conflict Management*, Cambridge University Press, 2001; Benjamin Reilly: „Electoral Systems for Divided Societies“, *Journal of Democracy*, 13:2, pp. 156-170, 2002.

основу нижерангираних преференција. ПР то не дозвољава, јер се један глас даје само једној странци чиме су умјереније странке надјачане од стране радикалнијих. Међутим, да би се центрипетални механизми успјешно имплементирали у подијељена друштва, нарочито изборни системи, потребно је постојање специфичних контекстуалних околности. Рајли истиче да олакшавајућу околност представља постојање групе умјерених политичара и гласача унутар друштвених сегмената. Да би међуетничко гласање било могуће, центрипеталне стратегије захтијевају “умјерене сентименте унутар заједнице“. У обзир требају бити узете и демографске околности као што су величина, број и дисперзија етничких група у држави.²⁶⁾ Центрипетални механизми не могу сами од себе да допринесу политичкој акомодацији подијељених друштвених сегмената, већ се показују ефикасни када постоје неке од наведених контекстуалних варијабли.

ЛИТЕРАТУРА

- Бибер, Флоријан: *Институционализирање етничности – постигнућа и неуспјеси након ратова у Босни и Херцеговини, на Косову и Македонији*, Форум Босна, Сарајево, 2004.
- Bogaards, Matthijs: „Electoral choices for divided societies: multi-ethnic parties and constituency pooling in Africa“, *Commonwealth and Comparative Politics*, 43:3, pp. 59–80, 2003.
- Duverger, Maurice: *Political Parties: their Organization and Activity in the Modern State*, North, B. and North R., tr. New York: Wiley, Science Ed., 1963.
- Horowitz, Donald: *Ethnic Groups in Conflict*, University of California Press, Berkeley, CA, 1985.
- Horowitz, Donald: *A Democratic South Africa? Constitutional Engineering in a Divided Society*, University of California Press, Berkeley, CA, 1991.
- Horowitz, Donald: „Constitutional Design: Proposals versus Processes“, in: Andrew Reynolds (ed.), *Architecture of Democracy*, Oxford University Press, Oxford, 2002.
- Lijphart, Arend: *Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration*, Yale University Press, New Haven, CT, 1977.
- Lijphart, Arend: „The Alternative Vote: A Realistic Alternative for South Africa?“, *Politikon*, 18:2, 91-101, 1991.

---

26) Benjamin Reilly: „Electoral Systems for Divided Societies“, *Journal of Democracy*, 13:2, 2002, pp. 168.

- Lijphart, Arend: „Constitutional Design for Divided Societies“, *Journal of Democracy*, 15:2, pp. 96-109, 2004.
- McGarry, John: *Northern Ireland and the Divided World - The Northern Ireland Conflict and the Good Friday Agreement in Comparative Perspective*, Oxford University Press Inc., New York 2001.
- McGarry, John., O’Leary, Brendan: „Consociational Theory, Northern Ireland’s Conflict, and its Agreement. Part 1: What Consociationalists Can Learn from Northern Ireland“, *Government and Opposition*, Blackwell Publishing, Vol. 41, No. 2, pp. 43-63, 2006.
- McGarry, John., O’Leary, Brendan, „Consociational Theory, Northern Ireland’s Conflict, and its Agreement 2. What Critics of Consociation Can Learn from Northern Ireland“, *Government and Opposition*, Vol. 41, No. 2, pp. 249–277, 2006.
- Mozaffar, Shaneen: „Electoral Rules and Post-Civil War Conflict Management: The Limitations of Institutional Design“, in: Matthew Hoddie and Caroline A. Hartzell (eds.), *Strengthening Peace in Post-Civil War States*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 2010.
- Rabushka, Alvin., Shepsle, Kenneth: *Politics in Plural Societies: A Theory of Democratic Instability*, Merrill, Columbus, OH, 1972.
- Rae, Douglas: *The Political Consequences of Electoral Laws*, Yale University Press, New Haven, Conn., 1971.
- Reilly, Benjamin: *Democracy in Divided Societies - Electoral Engineering for Conflict Management*, Cambridge University Press, 2001.
- Reilly, Benjamin. „Electoral Systems for Divided Societies“, *Journal of Democracy*, 13:2, pp. 156-170, 2002.
- Reilly, Benjamin: „Political Engineering and Party Politics in Conflict-Prone Societies“, *Democratization*, 13:5, pp. 811-827, 2006.
- Reynolds, Andrew., Reilly Ben: *The International IDEA Handbook for Electoral System Design*, Institute for Democracy and Electoral Assistance, Stockholm, 1997.
- Reynolds, Andrew: *Electoral Systems and Democratization in Southern Africa*, Oxford University Press, Oxford, 1999.
- Rokkan, Stein: *Citizens, Elections, Parties: Approaches to the Comparative Study of the Processes of Development*, Universitetsforlaget, Oslo. 1970.
- Sartori, Giovanni: „Political Development and Political Engineering“ in: J.D. Montgomery and A.O. Hirschman (eds.), *Public Policy*, Vol. XVII, Harvard University Press, Cambridge, MA, pp. 261-298, 1968.
- Sisk, Timothy: *Democratization in South Africa: The Elusive Social Contract*, Princeton University Press, Princeton, 1995.
- Tsebelis, George: „Decision Making in Political Systems: Veto Players in Presidentialism, Parliamentarism, Multicameralism and Multipartyism“, *British Journal of Political Science*, Vol. 25, pp. 289-325, 1995.

Stefan Vukojevic

CRITIQUE OF PROPORTIONAL ELECTORAL SYSTEMS
IN DEEPLY DIVIDED SOCIETIES

Resume

Electoral system is one of the key mechanisms of the conflict management and of the achievement of peace and political stability in deeply divided societies. Widely acknowledged viewpoint is that party list proportional representation (PR), as an element of the consociation democracy, can contribute to the political stability because it enables parliamentary representation of different social segments and minorities. Widely accepted consociational "orthodoxy" has not been spared of numerous criticisms in theoretical and empirical sphere, coming from consociational revisionists and centripetalists. Party list PR is suitable for heterogeneous societies with cross-cutting cleavages, where the voting is not necessarily based on the identity principle. In the context of deeply divided societies where the social cleavages are mainly formed on the ethnicity, PR deepens social cleavages and political instability. Based on low census and multi-member electoral districts, PR enables political parties and candidates to rely only on votes coming from their own group. Apart from being able to rely on representation proportionate with the size of their social segment, parties and candidates are encouraged to preserve as dominant parties within social segment by widening and radicalizing social cleavages. Party competition is characterized by centrifugal tendencies, yet moderate parties are overplayed by the hard-line ethnic parties. Ethnic parties have no aspirations to promote cross-ethnic or some more universal political platforms because they yield their electoral benefits from their group's protection and ethnic-outbidding. The political atmosphere is worsened by forming of the post-election coalitions and of a government because it is very difficult to achieve consensus and adopt new politics in a government consisting of variety of parties with considerable ideological distance. The centripetalists propose different electoral systems which would encourage parties and candidates to seek for the support of other groups, in order to get elected. Based on that, electoral system would

contribute to the centripetal party competition and creation of compromises between divided groups – providing that in a social segment there is a core group of moderate politicians and voters, a different election system (Alternative Vote, Single Transferable Vote) would encourage the advance of moderate parties.

Key words: party list proportional representation, deeply divided societies, ethnic parties, ethnic outbidding, centripetalism.

Овај рад је примљен 5. новембра 2015. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 4. децембра 2015. године.